

Research Paper

Identifying strategies for the development of future studies in the country's higher education system with a qualitative approach

Hossein Adamiyat¹, Shahram Mehravar Giglou^{2*}

1. Department of Educational Sciences, Faculty of University of Mohaghegh Ardabili and Payam Noor University, Ardabil, Iran.
2. Post-doctoral student of educational management, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Article Info:

Received: 2022/06/29

Accepted: 2023/10/11

PP: 13

Use your device to scan and read the article online:

DOI:10.22098/AEL.2023.11071.1111

Keywords:

future research, solutions, higher education, experts, qualitative approach.

Abstract

Background and Objective: Today, future research in higher education has become necessary as one of the main prerequisites for long-term policy and planning of the university system. Therefore, the aim of the current research was to identify the solutions for the development of the field of future research from the experts' point of view.

Research Methodology: The current research was conducted with a qualitative approach in terms of practical purpose. The target group of the current research was experts and specialists in the field of future research in the country, using the purposeful and snowball sampling method, 12 of the experts in this field were selected as the sample of the research, and a semi-structured interview was conducted, and theoretical saturation was obtained. Thematic analysis method was also used to analyze the data.

Findings: After analyzing the data from the interviews, the total of free codes extracted from the content of the interviews was 76 codes, which were classified into 12 similar concepts and finally 12 solutions based on the opinions of the experts. It was identified for the development of the field of future research in the country's universities, which are: creating a discourse on the necessity of future research in the country; preparation of educational packages for future studies; supporting theoretical research in the field of future research; Strengthening interdisciplinary activities in universities; policy-making at the ministry level; operationalizing future research in universities; Understanding the necessity of future research in governing institutions; Modifying and revising the course headings of the field; Establishing the position of future research in organizations and projects; Taking advantage of the successful experiences of the world's top universities; providing employment opportunities; Institutionalization of future-research culture and thinking in the university.

Conclusion: The findings of this research can be used in the macro-policies of higher education in line with the development of the field of future studies.

Citation: Adamiyat, H., & Mehravar giglou, Sh. (2024). Identifying future development strategies for research in the Iranian higher education system with a qualitative approach. *Applied Educational Leadership*, 5, 5-1(Special issue of leadership in higher education), 26-38. doi: 10.22098/ael.2023.11071.1111

*Corresponding author: Shahram Mehravar Giglou

Address: Post-doctoral student of educational management, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Tell: 09351476049

Email: shahramm27@gmail.com

Extended Abstract

Introduction:

Future research is an interdisciplinary and transdisciplinary study that can affect all fields of science (Eijabi et al, 2019, Traxler et al, 2022, Sharifi et al, 2019). Also, futurology is an independent field that studies the future in a methodical way, this field provides us with images of the future so that we can make more efficient decisions based on this in the present (Pishgadam), Farsian & Firoozian, 2015). Wendell Bell, one of the most famous experts in this field, believes that future research is an independent discipline whose goal is to study the future in a systematic way. Also, from his point of view, futurists seek to discover, invent, present, test and evaluate possible, probable and better futures. They present different choices about the future to people and help them choose and build the most favorable future (Bell, 2017).

Methodology:

The current research has been conducted in terms of practical purpose and using the qualitative research method of exploratory type. The target group of the current research was experts in the field of future studies in the public universities of the Ministry of Science, Research and Technology. The study period was the academic year 2021-2022. In this research, according to the nature of qualitative research, the purposeful sampling method was used. In addition to this method, the interviewees were asked to introduce other experts who are experts in this field, which refers to snowball sampling in qualitative research. In this method, after identifying or selecting the first expert, it was used to identify and select the second sampling unit. Similarly, other sample units were identified and selected. Based on these criteria, a list of these experts was prepared in order to arrange the time and conduct the interview. The interviews continued until theoretical saturation was reached. In this research, when no new data was added to the interview findings that could develop or expand a category, and in other words, similar data were extracted from the interviews, it was considered theoretical saturation, which in this research after 12 theoretical saturation interviews were obtained. Thematic analysis method was used to analyze the data in this research. To check the validity of the data, the identified categories were first given to the participants to check the researcher's perception and analysis. Also, the analysis of data and results was given to two specialists to express their specialized opinion regarding the analysis of data and results, and to ensure the coding, constituent categories and naming. were reviewed by the first researcher and the second researcher. The correlation code between the two coders was 0.88 and in order to increase the ability to verify the findings, notes were taken from the interviews.

Results:

After analyzing the data from the interviews, the total of free codes extracted from the content of the interviews was 76 codes, which were classified into 12 similar concepts and finally 12 solutions based on the experts' point of view for the development of the future field. Research in the country's universities was identified, which include: creating a discourse on the necessity of future research in the country; preparation of educational packages for future studies; supporting theoretical research in the field of future research; Strengthening interdisciplinary activities in universities; policy-making at the ministry level; operationalizing future research in universities; Understanding the necessity of future research in governing institutions; Modifying and revising the course headings of the field; Establishing the position of future research in organizations and projects; Taking advantage of the successful experiences of the world's top universities; providing employment opportunities; Institutionalization of future-research culture and thinking in the university.

Discussion and conclusion

Nowadays, changes are made very fast. Also, the influence of technology on human life has caused dependence on new technologies. For this reason, it is very important to focus on future research and future research in all scientific fields and professions. Also, today's humanity has realized that the future is accompanied by many uncertainties. Accordingly, he has understood the necessity of future research more than in the past. This indicates the importance and necessity of the policy makers and decision makers of the country's higher education system to pay more attention to the development of this field in the universities and higher education institutions of the country. Therefore, the field of futurology can be one of the promising fields of study needed in Iranian society. In this regard, the present study was conducted with the aim of identifying the strategies for the development of future research fields in the country's higher education system with a qualitative approach. After analyzing the data from the interviews, the total of free codes extracted from the content of the interviews was 189 codes, which were identified in 24 sub-categories and finally 14 for the development of the field of future studies in the country's universities. The findings identified in this research are consistent with the findings of Hosseini Moghadam's research (2021), in which accountability and participatory governance are emphasized in determining the future of the field of futurism, and also with the findings of Mahmoudzadeh's research. and Mehboob Far (2013), who emphasized the need to pay attention to the discussion of training efficient and specialized human resources in this field and to have a comprehensive plan for the development of the field of future research and the creation of

various future research courses, with the cooperation of the Ministry of Science, research institutes It is emphasized that the activist and future research institutions of the country are aligned. Also, the results of this research are in line with the findings of [Jahangir and Manouri \(2006\)](#) and [Ashraf Nazari, Mahrouq and Abbasi Khoshkar \(2015\)](#), in which they also emphasized the need for experts in the field of futurism to create a discourse in the field of futurism and explain the place of the future. Research at the level of macro-policy is emphasized.

Reference:

Sharifi, T., Tatari, M., Sedaghat, F., Kalhor, R., & Mohammadi, A. (2019). Exploring the Relationship between the students' futuristic skill competence and the quality of students' learning experiences. *Iranian Journal of Medical Education*.19(4), 483-493. [in Persian].

Su, A., & Karadağ, E. (2021). The future of scientific research in turkish higher education. In *International Perspectives on Emerging Trends and Integrating Research-based Learning across the Curriculum*. Emerald Publishing Limited.

Traxler, J., Connor, S., Hayes, S., & Jandrić, P. (2022). Futures studies, mobilities, and the postdigital condition: Contention or complement. *Postdigital Science and Education*, 4(2), 494-518.

Vaughan, V. C., & Martin, P. (2022). Multidisciplinary approaches to cancer cachexia: current service models and future perspectives. *Expert Review of Anticancer Therapy*, (just-accepted).

مقاله پژوهشی

شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی در نظام آموزش عالی کشور با رویکرد کیفی

حسین آدمیت^۱، شهرام مهرآور گیگلو^{۲*}

۱. گروه علوم تربیتی، مدرس دانشگاه محقق اردبیلی و دانشگاه پیام نور، اردبیل، ایران.
 ۲. دانشجوی پسادکتری مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

اطلاعات مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹

شماره صفحات: ۱۳

چکیده

مقدمه و هدف: امروزه آینده‌پژوهی در آموزش عالی به عنوان یکی از پیش‌نیازهای اصلی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بلندمدت نظام دانشگاهی ضروری شده است. لذا هدف پژوهش حاضر شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی از دیدگاه صاحب‌نظران بود.

روش‌شناسی پژوهش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و با رویکرد کیفی انجام شده است. گروه هدف پژوهش حاضر نیز صاحب‌نظران و متخصصان حوزه آینده‌پژوهی در کشور بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی ۱۲ نفر از صاحب‌نظران این حوزه به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند و مصاحبه، نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت و اشباع نظری حاصل گردید. جهت تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

یافته‌ها: پس از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، مجموع کدهای آزاد استخراج شده از محتوای مصاحبه‌ها ۷۶ کد بود که در ۱۲ مفهوم مشابه، طبقه‌بندی و در نهایت ۱۲ راهکار بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران برای توسعه رشته آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شد که عبارتند از: گفتمان‌سازی ضرورت آینده‌پژوهی در کشور؛ تهیه بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی؛ حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی؛ تقویت فعالیت‌های بین‌رشته‌ای در دانشگاه‌ها؛ سیاست‌گذاری در سطح وزارتخانه؛ عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها؛ درک ضرورت آینده‌پژوهی در نهادهای حاکمیتی؛ اصلاح و بازنگری سرفصل‌های درسی رشته؛ تثبیت جایگاه آینده‌پژوهی در سازمان‌ها و پروژه‌ها؛ بهره‌گیری از تجارب موفق دانشگاه‌های برتر جهان؛ فراهم‌سازی فرصت‌های اشتغال؛ نهادینه‌کردن فرهنگ و تفکر آینده‌پژوهی در دانشگاه.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های کلان آموزش عالی در راستای توسعه رشته آینده‌پژوهی مورد استفاده قرار گیرد.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید:

DOI:10.22098/AEL.2023.11

071.1111

واژه‌های کلیدی:

آینده‌پژوهی، راهکارها، آموزش عالی، صاحب‌نظران، رویکرد کیفی.

استناد: آدمیت، حسین؛ و مهرآور گیگلو، شهرام. (۱۴۰۳). شناسایی راهکارهای توسعه آینده‌پژوهی در نظام آموزش عالی کشور با رویکرد کیفی. رهبری آموزشی

کاربردی، ۵(ویژه نامه رهبری در آموزش عالی)، ۲۶-۳۸. DOI: 10.22098/ael.2023.11071.1111

*نویسنده مسئول: شهرام مهرآور گیگلو

نشانی: دانشجوی پسادکتری مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تلفن: ۰۹۳۵۱۴۷۶۰۴۹

پست الکترونیکی: shahram27@gmail.com

آینده‌پژوهی مطالعه‌ای بین‌رشته‌ای و فرا رشته‌ای است که می‌تواند تمامی حوزه‌های علوم را تحت تأثیر قرار دهد (Eijabi et al, 2019, Traxler et al, 2022, Sharifi et al, 2019). همچنین آینده‌پژوهی رشته‌ای مستقل است که به شکلی روشمند به مطالعه آینده می‌پردازد، این رشته، تصاویری از آینده در اختیار ما قرار می‌دهد تا در زمان حال، بر این اساس بتوانیم به شکل کارآمدتری تصمیم بگیریم (Pishgadam, Farsian & Firoozian, 2015). وندل بل (Wendell Bell) یکی از معروف‌ترین صاحب‌نظران این حوزه، معتقد است که آینده‌پژوهی رشته‌ای مستقل به شمار می‌رود که هدفش مطالعه منظم آینده است. همچنین از دیدگاه وی آینده‌پژوهان به دنبال کشف، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده‌های ممکن، محتمل و بهترند. آنان انتخاب‌ها مختلفی را به آینده فراروی انسان‌ها قرار می‌دهند و در انتخاب و پی‌ریزی مطلوب‌ترین آینده به آنان کمک می‌کنند (Bell, 2017).

مهم‌ترین نکته در بررسی آینده‌پژوهی در این است که آینده‌پژوهی با تمامی رشته‌های مرسوم دانشگاهی مانند علوم طبیعی، علوم انسانی، هنرهای نمایشی، علوم اجتماعی و علوم کاربردی تفاوت دارد؛ اما در عین حال با آن‌ها هم‌پوشانی دارد (Attaran & Maleki, 2013). صاحب‌نظران بر این باورند که آینده‌پژوهی را می‌توان به صورت ترکیبی با دیگر رشته‌ها ارائه داد و یا دیگر رشته‌ها را با آینده‌پژوهی ترکیب کرد (Vaughan & Martin, 2022 & Lombardo, 2010). از جمله مزایای روش ترکیبی و یکپارچه آموزش آینده‌پژوهی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: به دانشجویان فرصت تمرین و توسعه خلاقانه تصوراتشان و نیز یادگیری عمیق رشته‌ای را که مطالعه کرده‌اند، داده می‌شود؛ از دانشجویان خواسته می‌شود که به صورت تجزیه‌ای بیندیشند تا بر گسست و تقسیم‌شدگی مرسوم سرفصل‌های درسی غلبه کنند؛ تلفیق نگاه فردی و نگاه جهانی و همچنین نگاه نظری و نگاه عملی (Su & Karadağ, 2021).

از جمله کارکردهای آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها می‌توان به جلوگیری از انحراف نظری و علمی آینده‌پژوهی و کاربردهای غیر کارشناسانه، نظریه‌پردازی و کاربردی‌سازی دانش آینده در دانشگاه، ایجاد تحول در ساختار و درونمایه رشته‌های دانشگاهی و حوزه‌های آموزشی، کمک به سیاست‌گذاری‌های علمی و فناوری، تسهیل ارتباط صنعت و دانشگاه و تربیت کارشناسان و نیروی ماهر آینده‌پژوهی اشاره کرد (Khzaei, 2012). از اصلی‌ترین چالش‌های آینده‌پژوهی در ایران می‌توان به غیر بومی بودن این رشته و عدم وجود نیروهای متخصص، عدم اعتقاد به کارکرد و اهمیت آینده‌پژوهی، فقدان بستر مناسب جهت فعالیت پژوهشگران و توسعه این حوزه، عدم وجود یک مرجع و متولی خاص و سیاسی‌نگری و بخشی‌نگری مسئولین نسبت به آینده‌پژوهی در کشور اشاره کرد (Mahboobfar & Mahmoudzadeh, 2013). با توجه به وضعیت فعلی کشور در زمینه، اقتصاد، صنعت، فناوری و نظام آموزش عالی و لزوم حرکت در راستای چشم انداز ۱۴۰۴ و بیانیه دوم گام انقلاب و تلاش برای تحقق اهداف تبیین شده، به نظر می‌رسد که توسعه رشته آینده‌پژوهی در سطح نظام آموزش عالی کشور به صورت رشته‌ای مستقل و همچنین در قالب بخشی دیگر از رشته‌های تحصیلی به افراد متخصص رشته‌های گوناگون نگاه وسیع‌تر و جامع‌تری می‌دهد و آن‌ها را برای حرکت رو به جلو مجهز خواهد کرد. رشته آینده‌پژوهی می‌تواند یکی از رشته‌های تحصیلی آینده‌دار مورد نیاز در جامعه ایرانی باشد. زیرا امروزه تغییرات بسیار سریع ایجاد می‌شوند. نفوذ فناوری به زندگی بشر سبب وابستگی به فناوری‌های نوین شده است. به همین دلیل تمرکز بر آینده‌پژوهی و بررسی آینده در همه حوزه‌های علمی و حرفه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین بشر امروزی دریافته است که آینده با عدم قطعیت‌های زیادی همراه است. بر همین اساس ضرورت آینده‌پژوهی را نسبت به گذشته بیشتر درک کرده است. که این امر نشانگر اهمیت و ضرورت توجه بیش از پیش سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران نظام آموزش عالی کشور به توسعه هر چه بیشتر این رشته در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است.

یافته‌های پژوهش Hoseini Moghadam, 2022 حاکی از آن است که همزمان چهار حوزه، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی نهاد علم، دستیابی به شهرت و نفوذ ملی، تحول در آموزش و حکمرانی مشارکت‌پذیر تعیین‌بخش آینده آموزش عالی ایران خواهد بود. Mahboobfar & Mahmoudzadeh, 2013 در پژوهشی به پیمایش رشته آینده‌پژوهی در جهان و برنامه‌ریزی آینده‌پژوهانه در نظام آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که مهم‌ترین چالش اصلی نظام آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران در حوزه آینده‌پژوهی، ناآگاهی و ضعف بینش نخبگان جامعه نسبت به این موضوع است. این مسئله، ضرورت توجه به بحث آموزش نیروی انسانی کارآمد و متخصص در این حوزه را، در کشور ایران مشخص می‌نماید. بر این اساس، ضروری است

تا هر چه سریع‌تر، طرحی جامع برای توسعه رشته آینده‌پژوهی و ایجاد دوره‌های مختلف آینده‌پژوهی، با همکاری وزارت علوم، پژوهشگاه‌های فعال و مؤسسات آینده‌پژوهی کشور تهیه گردد. [Munawari & Jahangir, 2006](#) در پژوهشی به پیمایش رشته آینده‌پژوهی در جهان پرداخته‌اند. مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که یکی از پایه‌های بنیادی و اصلی در تبیین جایگاه آینده‌پژوهی در سطوح سیاست‌گذاری، تصمیم‌سازی و تحقیقات استراتژیک هر جامعه، وجود متخصصان کارا در این زمینه است؛ زیرا این نیروها بایستی بتوانند در زمینه‌های مختلف این حوزه وارد شده و جامعه خود را همگام با جامعه جهانی به جلو هدایت کنند. با مقایسه‌ای میان کشور ایران و کشورهای دیگر به وضوح می‌توان دریافت که کشور ما در زمینه نیروی متخصص در این حوزه دارای نقایص بسیاری می‌باشد. یافته‌های پژوهش [Nazari et al, 2014](#) نیز حاکی از آن است که بداعت و تازگی حوزه این مطالعاتی، باورهای نادرست، و انتظار غیر علمی از آینده‌پژوهی و روش‌های مناسب کاربست آن، آشنایی اندک اساتید، دانشجویان و پژوهشگران با این حوزه مطالعاتی، زمان‌بر بودن و هزینه مالی چنین پژوهش‌هایی و در نهایت عدم انباشت دانش حاصل از یافته‌های آینده‌پژوهی عوامل احتمالی موثر در ضعف توجه به آینده‌پژوهی به طور عام و سناریونویسی به طور خاص است.

با عنایت به نکات بیان شده لزوم توجه به مفهوم و رشته آینده‌پژوهی در نظام آموزش عالی کشور امری اجتناب‌ناپذیر است. در اسناد بالادستی کشور نیز بر ضرورت توجه به رویکرد آینده‌پژوهی توجه ویژه‌ای شده است. در بیانیه گام دوم انقلاب که به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد، مسیر حرکت کشور در ۴۰ سال آتی مشخص شده است، همچنین تدوین سند چشم‌انداز کشور در افق ۱۴۰۴ برای ترسیم دورنمای از وضعیت مطلوب کشور در ۲۰ سال آینده، نقشه جامع علمی کشور و پالوت آینده‌نگاری مناسب‌ترین فناوری‌های ایران ۱۴۰۴ از مواردی است که در آن‌ها به ضرورت داشتن رویکرد آینده‌پژوهی توجه ویژه‌ای شده است. همچنین توجه به سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که علم و فناوری، به‌خصوص، فناوری اطلاعات، جایگاه ویژه‌ای در افق چشم‌انداز دارد. یقیناً دستیابی به این چشم‌انداز بدون ترسیم وضعیت آینده و برنامه‌ریزی دقیق برای توسعه امکان‌پذیر نیست ([Parvaneh, Niaz Azari & Enayati, 2021](#)). در نهایت بررسی مطالعات انجام شده در زمینه آینده‌پژوهی در داخل کشور نشان می‌دهد که علی‌رغم اهمیت توسعه رشته آینده‌پژوهی در سطح دنیا، هنوز پژوهشی که به صورت مشخص به شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی در آموزش عالی کشور پرداخته باشد در زمان انجام پژوهش حاضر یافت نشد. لذا پژوهش حاضر با عنایت به اهمیت و ضرورت آینده‌نگری در جامعه ایرانی که در اسناد بالادستی کشور نیز بر آن تأکید شده است، در راستای توسعه رشته آینده‌پژوهی به شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی از دیدگاه صاحب‌نظران این رشته در کشور پرداخته است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و با استفاده از روش تحقیق کیفی از نوع اکتشافی انجام شده است. گروه هدف پژوهش حاضر نیز صاحب‌نظران رشته آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های دولتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بود. دوره زمانی مطالعه نیز سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بود. در این پژوهش با توجه به ماهیت پژوهش کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. علاوه بر این روش، در ادامه از افراد مورد مصاحبه خواسته شد تا خبره‌های دیگری را که در این زمینه صاحب‌نظر هستند معرفی نمایند که اشاره به نمونه‌گیری گلوله برفی در پژوهش‌های کیفی دارد. در این روش پس از شناسایی یا انتخاب اولین خبره و صاحب‌نظر از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه‌گیری استفاده شد. به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه شناسایی و انتخاب شدند. بر مبنای این معیارها لیستی از این خبرگان تهیه شد تا هماهنگی‌های لازم برای تنظیم وقت و انجام مصاحبه صورت بگیرد مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه یافت که اشباع نظری صورت گرفت. در این پژوهش زمانی که به یافته‌های مصاحبه، هیچ داده جدیدی اضافه نشد که بتوان مقوله‌ای را توسعه یا بسط داد و به عبارت دیگر داده‌های مشابه از مصاحبه‌ها استخراج شده اشباع نظری تلقی شد که در این پژوهش پس از ۱۲ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. برای تحلیل داده‌ها در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شد. برای بررسی اعتبار داده‌ها نیز ابتدا مقوله‌های شناسایی شده در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت تا برداشت و تحلیل پژوهشگر را بررسی نمایند. همچنین تحلیل داده‌ها و نتایج در اختیار دو تن از متخصصان قرار گرفت تا نظر تخصصی خود را در خصوص تحلیل داده‌ها و نتایج بیان کنند و جهت کسب اطمینان از کدگذاری‌ها، مقوله‌های

تشکیل‌دهنده و نام‌گذاری‌ها توسط پژوهشگر اول به‌وسیله پژوهشگر دوم مورد بازبینی قرار گرفت. کد همبستگی بین دو کدگذار ۸۸/۰ به دست آمد و به منظور افزایش قابلیت تأیید یافته‌ها از مصاحبه‌ها یادداشت‌برداری شد.

یافته‌ها

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۱۲ نفر از صاحب‌نظران رشته آینده‌پژوهی بودند. ۱۰ نفر از آن‌ها دارای دکتری رشته آینده‌پژوهی و ۲ نفر نیز متخصص حوزه آموزش عالی که سوابق پژوهشی درخشان در حوزه آینده‌پژوهی داشته‌اند. ۹ نفر از این افراد از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی بودند که ۵ نفر دارای درجه دانشیاری و ۴ نفر نیز مرتبه علمی استادیاری بودند. سه نفر نیز از دانش‌آموختگان دکتری رشته آینده‌پژوهی بودند که سوابق اجرایی در حوزه آینده‌پژوهی داشته‌اند. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، مجموع کدهای آزاد استخراج شده از محتوای مصاحبه‌ها ۹۶ کد بود که پس از ادغام کدهای مشابه ۷۶ کد استخراج شد که در ۱۲ مقوله فرعی دسته‌بندی شد و در نهایت ۱۲ راهکار برای توسعه رشته آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شد. مقوله‌بندی یافته‌ها در جدول شماره (۱) ارائه شده است. همچنین در ادامه هر یک از راهکارها توضیح داده شده است.

جدول ۱. مقوله‌بندی یافته‌ها

مقوله اصلی	مقولات فرعی	کدهای باز استخراج شده از مصاحبه
راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی	گفتمان‌سازی ضرورت آینده‌پژوهی در کشور	وظیفه نخبگان دانشگاهی است که ضرورت آینده‌پژوهی را گفتمان‌سازی کنند/ فارغ‌التحصیلان رشته باید گفتمان‌سازی کنند، باید کاری بکنند که ضرورت وجود آینده‌پژوهی تو کشور به عنوان یک اصل واجب عینی نهادینه بشه/ کاربرد این رشته تو مسائل مختلف از زبان آینده‌پژوهان گفته بشه/ تبدیل کردن آینده‌پژوهی به عنوان یک گفتمان / آینده‌پژوهی بویژه در حوزه مشاغل، به گفتمانی غالب و نیازی اولویت‌دار تبدیل شود/ انجام پژوهش، ترجمه، مطالعه ... برای تولید محتوا در راستای گفتمان‌سازی آینده‌پژوهی.
	تهیه بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی	تهیه بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی برای سطوح علمی پایین‌تر از دکتری و حتی ارشد/ آماده‌سازی متون و دانش ضمنی افرادی که کار کردن بطوری که طبقه‌بندی بشه و بشه به جامعه عرضه کرد / توسعه سامانه‌ها فناوری‌های تاثیرگذار یا تقویت کننده فعالیت‌های آینده‌پژوهی/ طراحی بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی برای اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها جهت تبیین مبانی و مفاهیم نظری آینده‌پژوهی/ تولید محتوا در راستای تقویت عقبه تئوریک آینده‌پژوهی/ طراحی بسته‌های آموزشی در زمینه‌دانش آینده‌پژوهی.
	حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی	حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی/ فراهم‌سازی فرصت‌های پژوهشی با ابعاد آینده‌نگری در دانشگاه‌ها/ توسعه نشریات و مجلات بین‌المللی آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها/ اختصاص بودجه به مراکز تحقیقاتی برای پژوهش در حوزه آینده‌پژوهی/ حمایت از طرح‌های پژوهشی بنیادی و کاربردی آینده‌پژوهی توسط دستگاه‌های دولتی / بها دادن به آینده‌پژوهی در الویت‌های پژوهشی دستگاه‌ها/ هدایت رساله‌های دانشجویی به سمت آینده‌پژوهی.
	تقویت فعالیت‌های بین‌رشته‌ای در دانشگاه‌ها	راهکار ما به بخش مهمش اینه که دعوت بکنیم به فعالیت بین رشته‌ای/ توسعه رشته‌های بین رشته‌ای در دانشگاه‌ها/ تقویت دانش آینده‌پژوهی در تمامی گروه‌های آموزشی و پژوهشی برای ایجاد هوشیاری نسبت به آینده در آن‌ها، ضرورت دارد/ تقویت نگاه به آینده در گروه‌های مختلف نظیر مدیران، اعضای هیات علمی، کارکنان و دانشجویان بطوری که در سطح فردی با ترسیم چشم انداز مناسب در افراد، سرعت حرکت هدفمند در افراد بسیار بیشتر خواهد شد/ انتقال دانش آینده‌پژوهی به مدیران، کارشناسان و اعضای هیات علمی دانشگاه که بعد از مسلط شدن این افراد بر دانش این حوزه می‌توانند در راستای فعالیت بین رشته‌ای در دانشگاه قدم بردارند.
سیاست‌گذاری در سطح وزارتخانه	خود نظام سیاست‌گذاری آموزش عالی هم تکلیف خودش رو مشخص بکنه با این میان‌رشته دانشگاهی آینده-پژوهی/ باید وزارت علوم مشخص کنه آیا این رشته ادامه بکار بده یا نه/ بنظر من وزارت علوم باید این رشته رو احیا بکنه/ اگر وزارت علوم توی دو سه سال اخیر این رشته را احیا نکنه این رشته را به اون جایگاهی که لازمه نرسانه در آینده اون چیزی رو که تا الان زحمت کشیدن آینده‌پژوه‌ها و همش به باد میره/ داشتن طرح جامع برای توسعه رشته آینده‌پژوهی/ ایجاد دوره‌های مختلف آینده‌پژوهی توسط وزارت علوم/ تاسیس رشته‌ها و دوره‌های مختلف آینده‌پژوهی توسط وزارت علوم/ توجه ویژه به موضوع آینده‌پژوهی در رشته‌های دانشگاهی/ داشتن برنامه مدون برای توسعه رشته/ شکل‌گیری کانون‌های تفکر آینده پژوهی.	

شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی در نظام آموزش عالی کشور با رویکرد کیفی

<p>تشکیل کارگروهی متشکل از معاونان پژوهش و فناوری، آموزشی، و فرهنگی برای به منظور طراحی و عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه/ طراحی راهکارهای عملیاتی برای اجرای طرح آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها/ استفاده از روش‌های پرکاربرد آینده‌پژوهی در جهت تدوین اسناد بلند مدت توسعه بخش‌های مختلف دانشگاه‌ها/ تعمیق دانش آینده‌پژوهی به تمامی سطوح تصمیم‌گیری و اجرایی دانشگاه/ تحقق اهداف مأموریت آینده‌پژوهی در کشور نیازمند شکل‌گیری شبکه‌ای بین دانشگاهی با مشارکت کلیه دانشگاه‌های کشور است.</p>	<p>عملیاتی کردن آینده- پژوهی در دانشگاه‌ها</p>
<p>آینده‌پژوهی به عنوان یک نیاز در دستکاه‌های اجرایی و بخصوص در نهادهای حاکمیتی مطرح بشه/ برخورد دقیق جدی و حرفه‌ای اتاق فکرهای مربوط به نهادهای حکمرانی و نهادهای سیاست‌گذار کشور یا آینده‌پژوهی/ باید بره لابلای سیاست‌گذاری‌ها باید بنشینند باید جا باز بکنند/ بها دادن به آینده‌پژوهی در شوراها تو کمیته‌های تصمیم‌گیری/ نیاز به آینده‌پژوهی در ارکان قدرت / فرایندهای سیاست‌گذاری دستگاه از بالاترین سطوح از جمله مثلا مجلس و مثلا شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی امنیت ملی و شورای اصلی و اینها گرفته تا بدنه کارشناسی دولت و مثلا دولت بعضی ارگان‌های غیرحاکمیتی، همه اینها باید از وجود آینده‌پژوهی و اینها استفاده بشه/ دولت و سایر ارکان حاکمیت باید با کمک مراکز تحقیقاتی و دستکاه‌های مرتبط در وهله نخست ضرورت آینده‌پژوهی را درک کرده و سپس با تخصیص بودجه‌های مناسب به مراکز تحقیقاتی و همچنین توجه ویژه به این موضوع در رشته‌های دانشگاهی عقب افتادگی چند دهه اخیر را جبران کنند.</p>	<p>درک ضرورت آینده- پژوهی در نهادهای حاکمیتی</p>
<p>اصلاح سریعتر سیلابس‌های درسی و سرفصل‌ها رو تو این رشته در دانشگاه‌ها بنظم خیلی مهمه/ مباحث روشی توش تقویت بشه/ الان مباحث حاشیه‌ای خیلی تو این رشته متاسفانه قرار گرفته و دانشجویا بخوبی آموزش نمیبینن. پس مباحث روشی بسیار مهمه در این زمینه/ خب این رشته مجموعه‌ای از ابزارهای فنی و سامانه‌ها و نرم‌افزارها رو داره که اینها تو کشور بخوبی آموزش داده نمیشن.</p>	<p>اصلاح و بازنگری سرفصل‌های درسی رشته</p>
<p>توسعه ارتباط بین مؤسسات آموزشی ارائه‌دهنده آینده‌پژوهی و نهادهای/ جایگاه آینده‌پژوهی را در دستکاه‌ها و سازمان‌ها باز بکنند روشن بکنند/ ذهن‌ها را آماده بکنند ذهن‌ها را توجیه بکنند از خاصیت آینده‌پژوهی/ پای کارشناس آینده‌پژوهی باید تو پروژه‌هایی که حتی از جنس آینده‌پژوهی هم نیس باشه/ آینده‌پژوه در پروژه‌ها حق امضا داشته باشند/ ایجاد مراکز رسمی و سازمانی آینده‌پژوهی در تمامی نهادهای/ تخصیص بودجه‌های مناسب به مراکز تحقیقاتی برای فعالیت در حوزه آینده‌پژوهی/ برقراری ارتباط بین مؤسسات آموزشی و نهادهای مرتبط. حالا صنعت خدماته هرچایی که هست.</p>	<p>تثبیت جایگاه آینده- پژوهی در سازمان‌ها و پروژه‌ها</p>
<p>دعوت از اساتید مطرح آینده‌پژوهی دنیا برای سخنرانی در همایش‌ها و نشست‌های علمی/ برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک آینده‌پژوهی با دانشگاه‌ها موفق دنیا در حوزه آموزش آینده‌پژوهی/ برقراری ارتباط با دانشگاه‌های موفق دنیا برای حضور دانش‌آموختگان آینده‌پژوهی جهت گذراندن فرصت‌های مطالعاتی/ تبادل استاد و دانشجو.</p>	<p>بهره‌گیری از تجارب موفق دانشگاه‌های برتر جهان</p>
<p>فراهم کردن فرصت‌های اشتغال برای فارغ‌التحصیلان رشته آینده‌پژوهی در بخش‌های دولتی و خصوصی/ آگاه‌سازی سازمان‌ها و نهادهای از مزایای آینده‌پژوهی برای جذب فارغ‌التحصیلان آینده‌پژوهی/ تعریف ردیف‌های استخدامی برای فارغ‌التحصیلان رشته آینده‌پژوهی توسط سازمان امور استخدامی کشور/ فراهم‌سازی فرصت‌های اشتغال در شرکت‌های خصوصی بزرگ کشور/ رشته‌هایی پرطرفدار هستند که کاربردی بوده و در نتیجه امکان درآمدزایی در آن برای دانش‌آموختگان فراهم است/ که اگر رشته‌ای درآمدزایی نداشته باشد خود مردم آن را حذف خواهند کرد چه برسد به دولت.</p>	<p>فراهم‌سازی فرصت- های اشتغال</p>
<p>نهادینه کردن فرهنگ آینده‌پژوهی در سیستم آموزش عالی کشور/ نهادینه کردن فرهنگ آینده‌پژوهی در رسالت و مأموریت‌های دانشگاه/ ترویج فرهنگ آینده‌اندیشی در بین دانشجویان/ نهادینه کردن آینده‌پژوهی در فرهنگ- سازمانی دانشگاه/ بهره‌گیری از فرهنگ آینده‌اندیشانه اسلامی در دانشگاه/ تقویت تفکر آینده‌پژوهی در تصمیم- گیری‌های دانشگاه/ تقویت تفکر آینده‌اندیشی دانشجویان.</p>	<p>نهادینه کردن فرهنگ و تفکر آینده‌پژوهی در دانشگاه</p>

گفتمان سازی ضرورت آینده‌پژوهی در کشور: مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که گفتمان‌سازی آینده‌پژوهی توسط نخبگان

و دانش‌آموختگان آینده‌پژوهی، گفتن کاربرد آینده‌پژوهی در مسائل مختلف از جانب آینده‌پژوهان و تولید محتوا در راستای گفتمان‌سازی آینده‌پژوهی می‌تواند در توسعه این رشته مؤثر واقع گردد.

تهیه بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی: از دیدگاه مشارکت‌کنندگان یکی دیگر از راهکارها برای ترویج دانش آینده‌پژوهی تهیه

بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی است. مشارکت‌کنندگان در این راستا بر طبقه‌بندی و ساده‌سازی متون آینده‌پژوهی توسط دانش‌آموختگان این رشته، توسعه سامانه‌ها و تقویت‌کننده‌های فعالیت‌های آینده‌پژوهی، طراحی بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی برای اعضای هیات علمی و تولید محتوا در راستای تقویت پیشینه تئوریک آینده‌پژوهی تأکید داشتند.

حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی: از دیدگاه مشارکت‌کنندگان حمایت از پژوهش‌های نظری که در حوزه آینده‌پژوهی انجام می‌شود نیز می‌تواند یکی دیگر از راهکارها باشد. آن‌ها بر این باور بودند که حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی، فراهم‌سازی فرصت‌های پژوهشی با ابعاد آینده‌نگری در دانشگاه‌ها، توسعه نشریات و مجلات بین‌المللی آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها و همچنین هدایت رساله‌های دانشجویی به سمت آینده‌پژوهی می‌تواند موثر واقع گردد.

تقویت فعالیت‌های بین‌رشته‌ای در دانشگاه‌ها: مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که حمایت و توسعه فعالیت‌های بین‌رشته‌ای از دیگر اقداماتی است که می‌توان در این زمینه انجام داد. آن‌ها بر این باور بودند که آینده‌پژوهی به عنوان یک دانش بین‌رشته‌ای ظرفیت ادغام و ترکیب با سایر علوم را دارد و در این راستا تقویت و حمایت از فعالیت‌ها و پژوهش‌های بین‌رشته‌ای می‌تواند کمک کننده باشد. همچنین بر این باور بودند که تقویت دانش آینده‌پژوهی در تمامی گروه‌های آموزشی و پژوهشی برای ایجاد هوشیاری نسبت به آینده در آن‌ها، ضرورت دارد.

سیاست‌گذاری در سطح وزارتخانه: مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که وزارت علوم به عنوان متولی اصلی نظام آموزش عالی کشور باید تکلیف رشته آینده‌پژوهی را مشخص کند. آن‌ها در این زمینه بر داشتن طرح جامع برای توسعه رشته آینده‌پژوهی در سطح وزارت علوم؛ احیای رشته آینده‌پژوهی توسط وزارت علوم؛ تأسیس رشته‌ها و دوره‌های مختلف آینده‌پژوهی توسط وزارت علوم، شکل‌گیری کانون‌های تفکر آینده‌پژوهی توسط وزارتخانه و همچنین داشتن برنامه مدون در سطح کلان برای احیای این رشته تأکید کرده‌اند.

عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها: مشارکت‌کنندگان همچنین عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در درون دانشگاه را از دیگر راهکارها دانسته‌اند. در این مورد آن‌ها بر تشکیل کارگروهی متشکل از معاونان پژوهش و فناوری، آموزشی، و فرهنگی برای به منظور طراحی و عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه و تعمیق دانش آینده‌پژوهی به تمامی سطوح تصمیم‌گیری و اجرایی دانشگاه تأکید داشته‌اند. همچنین آن‌ها بر این باور بودند که تحقق اهداف مأموریت آینده‌پژوهی در کشور نیازمند شکل‌گیری شبکه‌ای بین دانشگاهی با مشارکت کلیه دانشگاه‌های کشور است.

درک ضرورت آینده‌پژوهی در نهادهای حاکمیتی: مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که آینده‌پژوهی به عنوان یک نیاز باید در دستگاه‌های اجرایی و بخصوص در نهادهای حاکمیتی درک شود. آن‌ها راهکارهای زیر را برای تحقق این هدف ضروری دانسته‌اند: برخورد دقیق جدی و حرفه‌ای اتاق فکرهای مربوط به نهادهای حکمرانی و نهادهای سیاست‌گذار کشور یا آینده‌پژوهی؛ بها دادن به آینده‌پژوهی در شوراها و کمیته‌های تصمیم‌گیری و همچنین بر این باور بودند که دولت و سایر ارکان حاکمیت باید با کمک مراکز تحقیقاتی و دستگاه‌های مرتبط در وهله نخست ضرورت آینده‌پژوهی را درک کرده و سپس با تخصیص بودجه‌های مناسب به مراکز تحقیقاتی و همچنین توجه ویژه به این موضوع در رشته‌های دانشگاهی در راستای توسعه و استفاده از مزایای دانش آینده‌پژوهی گام بردارد.

اصلاح و بازنگری سرفصل‌های درسی رشته: مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که برنامه‌درسی و محتوای فعلی که در رشته آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های کشور آموزش داده می‌شود اثربخش نیست در این راستا آن‌ها بر اصلاح سرفصل‌های برنامه درسی، تقویت مباحث روش‌شناسی در برنامه‌های درسی و همچنین آموزش نرم‌افزارهای کاربردی این رشته در دانشگاه‌ها تأکید داشته‌اند.

تثبیت جایگاه آینده‌پژوهی در سازمان‌ها و پروژه‌ها: مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که امروزه در سازمان‌ها و پروژه‌ها آینده‌پژوهی از جایگاه مناسبی برخوردار نیست در این راستا آن‌ها بر دادن حق امضا به آینده‌پژوهان در پروژه‌ها و سازمان‌ها؛ باز کردن پای کارشناسان آینده‌پژوهی به همه پروژه‌ها و همچنین برقراری ارتباط بین مؤسسات آموزشی ارائه دهنده آینده‌پژوهی و نهادهای مرتبط بخصوص صنعت تأکید کرده‌اند.

بهره‌گیری از تجارب موفق دانشگاه‌های برتر جهان: مشارکت‌کنندگان یکی دیگر از راهکارها را الگوبرداری از تجارب موفق دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی ارائه دهنده آینده‌پژوهی در جهان دانسته‌اند. در این زمینه آن‌ها معتقد بودند که می‌توان با برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک؛ تبادل استاد و دانشجو؛ فرصت‌های مطالعاتی و دعوت اساتید برتر این حوزه برای سخنرانی در کشور در این راه گام برداشت.

فراهم کردن فرصت‌های اشتغال و درآمدزایی برای دانش آموختگان رشته: مصاحبه‌شوندگان معتقد بودند که امروزه در نظام آموزش عالی کشور رشته‌هایی پرطرفدار هستند که کاربردی بوده و در نتیجه امکان درآمدزایی در آن برای دانش آموختگان فراهم است. آن‌ها معتقد بودند که اگر رشته‌ای درآمدزایی نداشته باشد خود مردم آن را حذف خواهند کرد چه برسد به دولت. همچنین آن‌ها بر فراهم کردن فرصت‌های اشتغال برای فارغ التحصیلان رشته آینده‌پژوهی در بخش‌های دولتی و خصوصی و آگاه‌سازی سازمان‌ها و نهادها از مزایای آینده‌پژوهی برای جذب فارغ التحصیلان آینده‌پژوهی تأکید داشته‌اند.

نهادینه کردن فرهنگ و تفکر آینده‌پژوهی در دانشگاه: مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که فرهنگ‌سازی در محیط دانشگاه جهت استفاده از مزایای آینده‌پژوهی نیز می‌تواند یکی دیگر از راهکارها باشد. آن‌ها بر نهادینه کردن فرهنگ آینده‌پژوهی در سیستم آموزش عالی کشور بخصوص در رسالت و مأموریت‌های دانشگاه؛ نهادینه کردن آینده‌پژوهی در فرهنگ‌سازمانی دانشگاه؛ بهره‌گیری از فرهنگ آینده‌اندیشانه اسلامی در دانشگاه و تقویت تفکر آینده‌پژوهی در تصمیم‌گیری‌های دانشگاه تأکید کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه تغییرات بسیار سریع ایجاد می‌شوند. همچنین نفوذ فناوری به زندگی بشر سبب وابستگی به فناوری‌های نوین شده است. به همین دلیل تمرکز بر آینده‌پژوهی و بررسی آینده در همه حوزه‌های علمی و حرفه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین بشر امروزی دریافته است که آینده با عدم قطعیت‌های زیادی همراه است. بر همین اساس ضرورت آینده‌پژوهی را نسبت به گذشته بیشتر درک کرده است. که این امر نشانگر اهمیت و ضرورت توجه بیش از پیش سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران نظام آموزش عالی کشور به توسعه هر چه بیشتر این رشته در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است. بنابراین رشته آینده‌پژوهی می‌تواند یکی از رشته‌های تحصیلی آینده‌دار مورد نیاز در جامعه ایرانی باشد. در این راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی راهکارهای توسعه رشته آینده‌پژوهی در نظام آموزش عالی کشور با رویکرد کیفی انجام شده است. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، مجموع کدهای آزاد استخراج شده از محتوای مصاحبه‌ها ۱۸۹ کد بود که در ۲۴ مقوله فرعی و در نهایت ۱۴ برای توسعه رشته آینده‌پژوهی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شد. یافته‌های شناسایی شده در این پژوهش با یافته‌های پژوهش حسینی مقدم (۱۴۰۰) که در آن بر مسئولیت‌پذیری و حکمرانی مشارکت‌پذیر در تعیین آینده رشته آینده‌پژوهی تأکید شده همخوانی دارد و همچنین با یافته‌های پژوهش محمودزاده و محبوب‌فر (۱۳۹۲) که بر ضرورت توجه به بحث آموزش نیروی انسانی کارآمد و متخصص در این حوزه و داشتن طرحی جامع برای توسعه رشته آینده‌پژوهی و ایجاد دوره‌های مختلف آیند پژوهی، با همکاری وزارت علوم، پژوهشگاه‌های فعال و مؤسسات آینده‌پژوهی کشور تأکید شده همسو است. همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش جهانگیر و منوری (۱۳۸۵) و اشرف نظری، محروق و عباسی خوشکار (۱۳۹۴) که در آن‌ها نیز بر ضرورت وجود متخصصان حوزه آینده‌پژوهی برای گفتمان‌سازی رشته آینده‌پژوهی و تبیین جایگاه آینده‌پژوهی در سطح سیاست‌گذاری کلان تأکید شده همخوانی دارد. در ادامه هر یک از راهکارهای شناسایی شده در پژوهش حاضر به صورت جداگانه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

گفتمان‌سازی ضرورت آینده‌پژوهی در کشور: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که توسعه رشته آینده‌پژوهی نیازمند گفتمان‌سازی در درون جامعه است. یکی از مهم‌ترین پیش‌نیازها برای هدفمند ساختن فعالیت‌های علمی رواج گفتمان‌های مورد نیاز جامعه و یا گفتمان‌سازی در بین نخبگان و دانشگاهیان می‌باشد. در این راستا گفتمان‌سازی دانش آینده‌پژوهی در بطن جامعه توسط متخصصان این رشته به گونه‌ای که پاسخگویی نیازهای اساسی کشور باشد، می‌تواند زمینه‌های توسعه این رشته را فراهم سازد، زیرا زمانی که این دانش گفتمان غالب در جامعه باشد، سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و پژوهشگران نیز ناخودآگاه تمایل بیشتر به آن سمت و سو پیدا خواهند کرد.

تهیه بسته‌های آموزشی آینده‌پژوهی: یافته‌های پژوهش نشان داد که تهیه بسته‌های آموزشی در این حوزه نیز می‌تواند موثر واقع گردد. امروزه بسته‌های علمی برای هر شاخه‌ای از علم و برای آموزش و درک هر مفهوم و نظریه علمی یک اصل ضروری برای افزایش قدرت یادگیری در آن حوزه است. بنابراین اگر ساده‌سازی و آماده‌سازی متون و دانش ضمنی آینده‌پژوهی توسط افرادی که در این حوزه کارکردن به صورت بسته‌های آموزشی طبقه‌بندی شود و به جامعه عرض شود، می‌تواند باعث افزایش سرعت یادگیری متون این حوزه و در نتیجه منجر به افزایش علاقمندی و پژوهش در این حوزه شود.

حمایت از پژوهش‌های نظری در حوزه آینده‌پژوهی؛ یافته‌های پژوهش نشان داد که حمایت از انجام پژوهش‌های نظری نیز می‌تواند یکی دیگر از راهکارها باشد. در این زمینه فراهم کردن بسترهای انجام پژوهش برای پژوهشگران در زمینه آینده‌پژوهی و همچنین توسعه مجلاتی که صرفاً پژوهش‌های آینده‌پژوهی را چاپ می‌کند و در نهایت هدایت پژوهش‌ها و الویت‌های پژوهشی سازمان‌ها و دانشگاه به سمت پژوهش‌های بین رشته‌ای آینده‌پژوهی می‌تواند در توسعه رشته موثر واقع گردد.

تقویت فعالیت‌های بین‌رشته‌ای در دانشگاه‌ها؛ یافته‌های پژوهش نشان داد که توسعه فعالیت‌های بین رشته‌ای از دیگر راهکارهای شناسایی شده است. با عنایت به اینکه آینده‌پژوهی به عنوان یک فعالیت بین‌رشته‌ای قابلیت ترکیب شدن با اکثر رشته‌های علوم طبیعی، علوم فنی و علوم انسانی و اجتماعی را دارد بنابراین پیشنهاد می‌شود که فعالیت‌های بین‌رشته‌ای به الویت و سیاست جدی دانشگاه‌ها باید تبدیل شود و حاکم‌سازی تفکر بین‌رشته‌ای در دانشگاه نیز می‌تواند به توسعه این رشته کمک کند.

سیاست‌گذاری در سطح وزارتخانه؛ یافته‌ها نشان داد که داشتن عزم جدی از طرف وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌تواند در راستای توسعه این رشته موثر واقع گردد. بنظر می‌رسد طراحی و تدوین برنامه جامع برای توسعه این رشته در سطح وزارتخانه و همچنین ترغیب دانشگاه‌ها برای راه‌اندازی رشته و همچنین داشتن نگرش آینده‌نگری در برنامه‌های اصلی توسعه آموزش عالی کشور می‌تواند به رشد این دانش در دانشگاه‌ها کمک کند.

عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه‌ها؛ یکی دیگر از راهکارهای شناسایی شده در پژوهش حاضر عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه است. بنظر می‌رسد در این راستا ایجاد واحد آینده‌پژوهی در دانشگاه که مسئولیت اصلی آن عملیاتی کردن آینده‌پژوهی در دانشگاه باشد و همچنین تعمیق آینده‌پژوهی به تمامی سطوح تصمیم‌گیری و اجرایی دانشگاه می‌تواند موثر واقع گردد.

درک ضرورت آینده‌پژوهی در نهادهای حاکمیتی؛ بر اساس یافته‌های پژوهش مهم‌ترین مشتری آینده‌پژوهی نهادهای سیاستگذار هستند. بنابراین نهادهای حاکمیتی اگر می‌خواهند برنامه یا طرحی برای آینده کشور طراحی کنند ابتدا باید مشخص کنند که آینده کشور چگونه خواهد بود چرا که چون این برنامه‌های کلان برای پاسخگویی به مسائل آینده کشور طرح‌ریزی می‌شود. بنابراین برخورد دقیق، جدی و حرفه‌ای اتاق فکرهای مربوط به نهادهای حکمرانی و نهادهای سیاستگذار کشور با مسئله آینده‌پژوهی و حضور آینده‌پژوهان در اتاق فکر این نهادها می‌تواند به توسعه دانش آینده‌پژوهی کمک کند.

اصلاح و بازنگری سرفصل‌های درسی رشته؛ یافته‌های پژوهش نشان داد که بازنگری برنامه‌های درسی رشته آینده‌پژوهی از دیگر راهکارها به حساب می‌آید. با عنایت به یافته‌های پژوهش تقویت مباحث روشی آینده‌پژوهی و آموزش نرم‌افزارهای این رشته و همچنین حذف مباحث حاشیه‌ای از سرفصل‌های این رشته می‌تواند به تقویت دانش آینده‌پژوهی دانشجویان و اساتید آینده‌پژوهی کمک کند.

تثبیت جایگاه آینده‌پژوهی در سازمان‌ها و پروژه‌ها؛ یکی دیگر از راهکارها مشخص کردن جایگاه آینده‌پژوهی در سازمان‌ها و نهادها و همچنین برقراری ارتباط میان مؤسسات آموزشی با نهادهای پیرامونی از جمله صنعت است. در این راستا برقراری ارتباط بین صنعت و آینده‌پژوهی می‌تواند موثر واقع گردد. در واقع پای آینده‌پژوهان به صنعت و پروژه‌های سازمان‌ها باز شود و این افراد در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت و حتی حق امضاء داشته باشند.

بهره‌گیری از تجارب موفق دانشگاه‌های برتر جهان؛ با عنایت به یافته‌های پژوهش استفاده و الگوبرداری از تجارب دانشگاه‌هایی موفق دنیا که دوره‌های تحصیلی آینده‌پژوهی را برگزار می‌کنند نیز می‌تواند به توسعه این رشته کمک کند. در این زمینه ارائه فرصت‌های مطالعاتی برای دانشجویان آینده‌پژوهی، برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک با دانشگاه‌های برتر دنیا و همچنین حمایت از سفرهای علمی اساتید و دانشجویان آینده‌پژوهی می‌تواند موثر واقع گردد.

فراهم‌سازی فرصت‌های اشتغال؛ امروزه فقط برای رشته‌هایی امکان بقاء وجود دارد که به پول و ثروت منجر می‌شوند؛ یعنی در شرایط فعلی کشور تنها امکان بقا برای رشته‌هایی وجود دارد که با نسل سوم دانشگاه که درآمدزایی است، هماهنگ هستند. بنابراین رشته‌های دانشگاهی در حال حاضر با مشکل درآمدزایی مواجه هستند. با عنایت به این نکته یکی از راهکارهای اصلی برای توسعه رشته آینده‌پژوهی فراهم کردن فرصت‌های شغلی برای دانش‌آموختگان این رشته است.

نهادینه کردن فرهنگ و تفکر آینده‌پژوهی در دانشگاه: یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد که یکی دیگر از راهکارها مربوط به حوزه‌های فرهنگی است. در این زمینه نهادینه کردن آینده‌پژوهی در فرهنگ و ساختار دانشگاه و همچنین نهادینه کردن آینده‌پژوهی در مأموریت، رسالت و چشم‌اندازهای دانشگاه می‌تواند موثر واقع گردد.

پژوهش حاضر اگرچه از روش پژوهشی مناسبی برخوردار بوده است، اما از محدودیت‌هایی نیز برخوردار است از جمله عدم دسترسی به سیاست‌گذاران کلیدی آموزش عالی، عدم همکاری بعضی از متخصصان حوزه آینده‌پژوهی و همچنین کمبود مطالعات داخلی مرتبط با این پژوهش بوده است.

ملاحظات اخلاقی

تمامی اصول اخلاقی در این مقاله در نظر گرفته شده است. شرکت‌کنندگان در جریان هدف پژوهش و مراحل اجرای آن قرار گرفتند. آن‌ها همچنین از محرمانه بودن اطلاعات خود اطمینان داشتند.

حامی مالی

این مقاله هیچگونه حامی مالی نداشته است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

Reference:

- Attaran, K., Maleki, A. (2013). Future research, a tool for disciplines or independent disciplines. The Second National Conference on Futurology. Tehran, Iran. [in Persian].
- Bell, W. (2017). *Foundations of futures studies: History, purposes, and knowledge*. Routledge.
- Dator, J. (2019). What futures studies is, and is not. In *Jim Dator: A Noticer in Time* (pp. 3-5). Springer, Cham.
- Eijabi, D., Talani, M., Fazli, S., Keshavarz, H & Ainullah., M. (2019). *Strategic Management Studies of National Defence Studies*, 29(29), 171-194. [in Persian].
- Hoseini Moghadam, M. (2022). Global Trends in Science and Technology and the futures studies of Higher Education in Iran: Priorities and Strategies. *Journal of Iran Futures Studies*, 6(2), 1-28. [in Persian].
- Jahangir, M., Munawari, M. (2006). Future Research in the World. Proceedings of the Conference on Future Research, Technology and Development Perspective, Tehran, Iran. [in Persian].
- Khazaei, S. (2012). Pathology of Futurology. *Future Discovery site*, <http://futuresdiscovery.com>. [in Persian].
- Lombardo, T. (2010). Multidisciplinary and interdisciplinary approaches to futures education. *Journal of Future Studies*, 14(4), 121-134.
- Mahmoudzadeh, A., Mahboobfar, M. (2013). Exploring the field of futures research in the world and planning future research in the higher education system of the Islamic Republic of Iran. The first national conference on futures research. Tehran, Iran. [in Persian].
- Nazari, A., Mahrouq, F., Abbasi Khoshkar, A. (2014). Futures Research Methodology of political science and international relations: Relying on the method of Scenario Writing. *Political and International Approaches*, 6(1), 9-42. [in Persian].
- Parvaneh M, Niaz Azari K, Enayati T. (2021). Futures studies an Innovative strategy in educational promotion of universities. *Clin Exc*, 11 (2), 11-23. [in Persian].

- Pishgadam, R., Farsian, M., Firoozian, A. (2015), Future of French Language Research Based on Layered Analysis of Causes (Case Study: Ferdowsi University of Mashhad), *French Literature and Language Research*,4(4), 1-27. [in Persian].
- Sharifi, T., Tatari, M., Sedaghat, F., Kalhor, R., & Mohammadi, A. (2019). Exploring the Relationship between the students' futuristic skill competence and the quality of students' learning experiences. *Iranian Journal of Medical Education*.19(4), 483-493. [in Persian].
- Su, A., & Karadağ, E. (2021). The future of scientific research in turkish higher education. In *International Perspectives on Emerging Trends and Integrating Research-based Learning across the Curriculum*. Emerald Publishing Limited.
- Traxler, J., Connor, S., Hayes, S., & Jandrić, P. (2022). Futures studies, mobilities, and the postdigital condition: Contention or complement. *Postdigital Science and Education*, 4(2), 494-518.
- Vaughan, V. C., & Martin, P. (2022). Multidisciplinary approaches to cancer cachexia: current service models and future perspectives. *Expert Review of Anticancer Therapy*, (just-accepted).